

Символіка образно-сміслових єдностей у поетичній мові Івана Драча

Поетична мова І. Драча сповнена найнесподіванішими асоціаціями. «Асоціативне поле» надзвичайно широке, але в самих віршових текстах, безумовно, наявні орієнтири охоплення тієї безмежності, імпульси образних уявлень, через які автор передає суто індивідуальні думки, переживання. Критика вже вказувала на схильність поета до яскравих, сонячних барв, що знайшло відбиття, зокрема, і в назвах ряду його збірок («Соняшник», «Сонячний фенікс», «Сонце і слово», «Протуберанці серця»). Привертає увагу, що місткий символічний образ *сонця* в поезії І. Драча тісно взаємодіє з відповідними образами *серця* і *слова*, становлячи разом з ними смислову вісь особливого авторського світосприймання. Водночас ця триєдина символічність розгортається й ускладнюється за рахунок таких образних характеристик внутрішнього стану ліричного героя, як *вогонь*, *крила*, *клекіт*.

Із сонцем у поета пов'язується все найсвітліше і найдорожче, все те, що стає для нього джерелом натхнення. Це насамперед такий близький трудовій людині образ хліба — *сонця пахучого на столі*¹ (С: 18). Це також чарівний і таємничий світ любові, у якому *святкує сонцем срібна креши* (С: 105). У тому юному світі навіть пальці коханої — *сонечок п'ятірко*, а саме почуття кохання — то *свято сонця*: «*Тож нахились блакитним небом, Тож святом сонця освятити!..*» (С: 105). Символічне значення образу сонця І. Драч нерідко розкриває або намічає виразними епітетами *вічне*, *щире*, *молоде*, *синьонебе* та ін. Поет усе найцінніше в житті і в людині вимірює сонячністю: *сонцем видніє* (Т: 184). У цьому

¹ Драч Іван. Соняшник. — К., 1985. — 138 с. Далі, подаючи першу літеру назви і сторінку, посилалось на це видання (С), а також на збірку: Драч Іван. Теліжинці. — К., 1985. — 200 с. (Т).

ж сонячному вимірі дається характеристика життєвого подвигу людей науки («Люди круто жили. *Люди в сонце ходили*» — С: 19), визначається образ народу («Народ — *це сонцем випнуте чоло Мислителя*» — С: 70). Афористично виражена хвала життєдайному сонцю: «*І лиш сонця золоті стовпи Мого духа золотять степи*» (Т: 152), що є не тільки авторською позицією, а й образним узагальненням творчих джерел опісаних ним духовних велетнів минулого і сучасності.

Та чи не найчастіше сонце в поезії І. Драча символізує сам процес художньої творчості, суть і різні аспекти словесного мистецтва як форми пізнання дійсності. Найвищі творчі злети ліричного героя так само розкриваються через символи з образом сонця в їх основі: «*пірнаю глибоко в сонце*» (С: 117); «*пишу про клекіт сонця спомин*» (С: 140); «*клекоти нічні... воскрешають сонце в глибині*» (Т: 148) та ін. Маючи *серце з сонця невмируще* (С: 151) і відчуючи *смак сонця на чолі* (Т: 189), ліричний герой І. Драча свідомий невтомної праці на шляху до краси і в ім'я краси: *дістати сіль сонця з глибини* (Т: 190). У цих взаємозв'язках і переходах полягає одна з найважливіших особливостей Драчевої символіки, яка здебільшого органічно поєднує експресивно-емоційну напругу образу з філософським його осмисленням.

Щодо міцності емоційної основи авторського світовідчуття, то її засвідчує, зокрема, і часте звертання поета до символічного образу *серця*. У творчому рівнянні на височінь Шевченкового генія («*світити вже йому В завірюшних, грозних століттях, Серцем розпанахувати тьму*» — С: 175) особливого змісту набуває одна з вузлових образних формул І. Драча в його програмі мистецтва: «*диво світу світлом осяяти — потужним світлом серця*» (С: 82). При всій традиційності певної частини смислових структур з домінантою *серце* (*квітує серце, щасливе серце, палає серденько квітнево* — С: 105; *серце тяжко б'є, немає серцю ради* — С: 151; *билися в серці напутні слова* — С: 76; *зридається серце моє* — С: 113 тощо) акцент у загальному контексті ліричної поезії І. Драча зміщено на незвичність, свіжість і сучасне звучання образу. Маємо на увазі не тільки образно-смислові єдності на зразок означальної сполуки *прикладні серця* (С: 83), але й позначені авторською образністю відповідні одиниці загальної традиційної плану: «*серце клетком горя ошпарено*» (С: 115); «*серце моє розчинене, щebetом сонця наповнене, серце моє прояснене*» (С: 60); «*Пульс прибою і серця гуркоче в єдинім ярмі*» (С: 162) та ін. На основі асоціативного зближення понять і пов'язаного з цим відходу від нормативної лексичної сполучуваності постали такі, наприклад, нерозкладні індивідуально-авторські утворення, як *гніздів'я сердець* (Т: 62) або *серцем вмитись* (С: 202). Близькими до них є структурно вільніші, але в образно-смисловому плані так само цілісні, розгорнуті символічні образи юності й високих її поривань: «*Спішисть*

моє золото наздогін своєму серцю» (С: 28); «Коли є серце — тримай оту пташку, бо полетить і цезне в безвість» (С: 45) і под. Та особливою фразеологічністю, власне ідіоматичною концентрацією образного змісту поряд із символом глибин і висот поетичного слова до *серцевини, до зорі* (С: 27) характеризується символічне визначення максимального наближення до істини, справжності — *на відстані серця* (С: 22). Показово, що сам поет повторює цей щасливо знайдений мікрообраз (пор.: *Іноді тільки буваєш на відстані серця Від тієї єдиної озонної Правди*) — «Балада про дядька Гордія» і *«ти на відстані серця»* — вірш-посвята «Кайсинові Кулієву»). Цей символ відзначається як своїм семантичним обсягом у межах поняття «близько», так і яскравою образністю та емоційністю, що й забезпечує йому художньо-номінативну та експресивну функції.

В один ряд з такими традиційними поетичними символами, як *сонце і серце*, І. Драч ставить не менш традиційний образ *слово*. Промовистим фактом є назва збірки «Сонце і слово». Поетична творчість — це невтомна робота зі словом: (хто) *нянчить слово* (С: 70); *слово посію, слово* (С: 115). Відкидаючи нікчем'я слів («Нікчем'я слів пече мене махрово» — Т: 187) і слова-замацанки (С: 132), автор звертається до безсмертного слова Шевченка (*Бунтують хвилі — думи і слова, І сонце генія над ним стоїть в зеніті*) — С: 174). З особливою силою І. Драч підкреслює відповідальність поета перед правдою, вічну необхідність поетичного слова: *«Коли узяв перо у руку, То будь правдивий. Будь як хліб»* (Т: 116); *«пісня без слів дзвінка, та німая»* (С: 71). А в розлогому афоризмі: *«Жива вода для слова — тільки кров. Вточи ж бо крові для словес полови, Тоді вони вогнем ясноголовим Засяють знову і перебудуть знов»* (Т: 188) — образно втілено основу ідейно-естетичної програми поета.

У поетичній мові І. Драча знаходить подальший розвиток символіка вогню. «Вогняні» образи Драчевої лірики пов'язані з особливим відчуттям традиційного творчого горіння: *«Перекрити і перекувати Меч вогненний на пера зогнілі: Бути Гурамішвілі!»* (С: 204). Такою ж є образна основа цілісної характеристики Пушкіна низкою епітетів: *палаючий, клекочучий, вогнистий* (С: 74). Звернімо увагу на поєднання символів *вогню і клекоту*, що зустрічається і в інших мікрообразах (напр., про силу пам'яті: *вогнем клекоче у мені* — С: 85). Щодо символічних структур, побудованих на образному значенні слова *клекіт*, то вони звичайно символізують внутрішню напругу, рух, неспокій, тривогу: *нервів клекіт* (С: 113); *клекіт життя нового* (С: 92); *чорний атомний клекіт* (С: 138) та ін.

Одним із найбільш навантажених символічних образів у системі поетичного стилю І. Драча є образне втілення *крилатості*, співзвучне Тичининому *«верхів'ями розкрилено росту»*. Образ *крила* нерідко формує смислову єдність взаємодією з розглядуваними вище символами

сонце і серце: пливу до сонця на крилі, серце мчить крилато догори (Т: 153). Для поета крилатим уявляється не лише навколишній світ (крилате проміння; небо підіймало крила вгору — С: 105, 107), а й людське життя, творче діяння людини: *Сміється розум. Аж пашисть крилом* (С: 112); *козацьке крило* (С: 185); *тільки двосила Орла і Вола Народжує крила — Крила в стола...* (Т: 140). Саме тому він підносить цей символ до рівня непорушного закону педагогіки — *крила брунькуються в кожнім* (С: 150), позначаючи ним усе справжнє, суттєве й високе в людині: *Ми — двоє крил* (С: 104); *на коромислі руки розкрилила* (Т: 84); *Зринай, поете, з журної журби, Зривай крило в зажмуренім польоті* (С: 50); *зацвітуть крилаті покоління* (С: 123) та ін. Розширення семантичного обсягу і посилення експресії автор досягає за рахунок новотворів, які стають визначальними у смисловій структурі надслівного мікрообразу: *стокрилата доля* (С: 69); (про книжки) *тисячокрильно б'ючи сторінками* (С: 81). На подібному лексичному новотворі ґрунтується й заклично-спонукальна образно-сміслова єдність *«Випростуймо ж стокрилля за спиною!»* (С: 62), що є однією з програмних настанов у поетичному світоствердженні І. Драча.

Наведеними прикладами, звичайно ж, не вичерпується система символів Драчевої поетичної стилістики. Є в ній чимало традиційних символічних образів (*небо, зоря, гори, райдуга, блискавка, бджола, калина* тощо), які автор уміло використовує для розкриття головних проблем сучасності.

Поетична мова І. Драча — афористична, багата на оригінальні образні узагальнення і влучні вислови, що є потенційно крилатими чи стають такими, активно поповнюючи запас поетичних засобів мови: *«щастя й слово мають один вік»* (С: 167); *«В небо бий і в небі бийся»* (Т: 95); *«До неба встати, З неба зір напитись»* (Т: 112); *«Пахне істиною хліб»* (Т: 115); *«знамена зачохлені пробиваються вгору до сонця»* (Т: 193); *«Сонцю мир на серці сниться»* (Т: 176); *«Добро твориться просто — ні за так»* (Т: 168); *«Я і душа чекаємо циклону»* (Т: 173) тощо. Подібні образно-сміслові формули відносно легко вицленовуються з поетичного тексту і можуть функціонувати як своєрідні комунікативно-естетичні знаки чи виразові мовні засоби.

Можна по-різному реагувати на пошуки і відкриття І. Драча в сфері поетичної образності, на асоціативну переповненість і внутрішню напругу його вислову, в якому важко знайти межу між простим і складним, прозорим і невловимим, але неможливо залишитися байдужим, емоційно нейтральним, невраженим. В оцій багатомірності й неоднозначності словесного образу і полягають притягальна сила лірики І. Драча, її сучасне звучання й естетична значущість.